

Η Βηρυτός βομβαρδισμένη. Φωτογραφία από ερασιτέχνη Λιβανέζο

Μνήμη για τη λήθη

Mahmoud Darwish

Τον καφέ δεν πρέπει να τον πίνεις βιαστικά. Είναι αδελφός του χρόνου, και πρέπει να τον πίνεις αργά, πολύ αργά. Ο καφές είναι ο ήχος της γεύσης, ο ήχος του αρώματος. Είναι διαλογισμός, και βουτιά στις μνήμες της ψυχής. Και ο καφές είναι μια συνήθεια που, μαζί με το τσιγάρο, πρέπει να συνοδεύεται από άλλη μια συνήθεια – την εφημερίδα.

Πού είναι η εφημερίδα; Έχει πάει έξι το πρωί και βρίσκομαι στην κόλαση. Αλλά οι ειδήσεις είναι αυτό που διαβάζεις, όχι αυτό που ακούς. Και, πριν καταγραφεί, ένα γεγονός δεν είναι ακριβώς γεγονός. Γνωρίζω κάποιον ερευνητή των ισραηλινών θεμάτων που επέμενε να αρνείται τη «φήμη» ότι η Βηρυτός βρίσκεται υπό πολιορκία, μόνο και μόνο γιατί αυτό που διάβαζε δεν μπορούσε να είναι η αλήθεια, παρά μόνο αν ήταν γραμμένο στα εβραϊκά. Και αφού δεν είχε δει ακόμη τις ισραηλινές εφημερίδες, δεν μπορούσε να αποδεχτεί ότι η Βηρυτός βρισκόταν υπό πολιορκία. Αλλά εγώ δεν υποφέρω από αυτού του είδους την τρέλα. Για μένα, η πρωινή εφημερίδα είναι ένας εθισμός. Πού είναι η εφημερίδα;

Η υστερία των αεριωθουμένων κορυφώνεται. Ο ουρανός έχει παραφρονήσει. Η κατάσταση είναι πολύ άγρια. Αυτή η αυγή είναι μια προειδοποίηση ότι η σημερινή μέρα θα είναι η τελευταία της δημιουργίας. Πού θα χτυπήσουν την επόμενη φορά; Πού δε θα χτυπήσουν; Είναι αρκετά μεγάλη η περιοχή γύρω από το αεροδρόμιο ώστε να απορροφήσει όλες αυτές τις βόμβες, που είναι ικανές να σκοτώσουν ακόμη και την ίδια τη θάλασσα; Ανοίγω το ραδιόφωνο και αναγκάζομαι να ακούω χαρούμενες διαφημίσεις: «Τσιγάρα Μέριτ – περισσότερο άρωμα, λιγότερη νικοτίνη!», «Ρολόγια Σίτιζεν – για τη σωστή ώρα!», «Ελάτε στη χώρα του Μάρλμπορο, ελάτε στη γεύση!», «Μεταλλικό νερό Υγεία – υγεία από τα ψηλά βουνά!». Αλλά πού είναι το νερό; Όλο και περισσότερη σεμνοτυφία από τις εκφωνήτριες του Ράδιο Μόντε Κάρλο, που ακούγονται λες κι έχουν μόλις βγει από το ντους ή από μian αναστατωμένη κρεβατοκάμαρα: «Σφοδροί βομβαρδισμοί στη Βηρυτός». Σφοδροί

βομβαρδισμοί στη Βηρυτό! Το μεταδίδουν αυτό σαν να ήταν μια συνηθισμένη είδηση μια συνηθισμένη μέρα σ' έναν συνηθισμένο πόλεμο σε ένα συνηθισμένο δελτίο ειδήσεων; Γυρνάω τη βελόνα στο BBC. Αμείλικτα χλιαρές φωνές εκφωνητών που λες και καπνίζουν πίπα δίπλα στα αφτιά των ακροατών. Φωνές που εκπέμπονται στα βραχέα και μεταφέρονται στα μεσαία με τρόπο που τις μεταμορφώνει σε αποκρουστικές καρικατούρες: «Ο ανταποκριτής μας λέει ότι στα μάτια του επιφυλακτικού παρατηρητή αυτό που φαίνεται απ' ό,τι γίνεται ολοένα και πιο φανερό είναι η δυσκολία προσέγγισης των γεγονότων, που ίσως να δείχνει ότι και οι δυο αντίπαλες πλευρές αναμφίβολα προσπαθούν να μην αναφέρουν μια κάποια αβεβαιότητα που μπορεί να αποκαλύψει μαχητικά αεροσκάφη με άγνωστους πιλότους να κάνουν κύκλους από πάνω – αν θέλουμε να είμαστε ακριβείς γιατί ίσως αυτό να επιβεβαιώνει γιατί μερικοί άνθρωποι

Τόση σεμνοτυφία από τις εκφωνήτριες που ακούγονται λες κι έχουν μόλις βγει από το ντους ή από μια κρεβατοκάμαρα: «Σφοδροί βομβαρδισμοί στη Βηρυτό». Σφοδροί βομβαρδισμοί στη Βηρυτό! Το μεταδίδουν αυτό σαν να ήταν μια συνηθισμένη είδηση.

τώρα εμφανίζονται με όμορφα ρούχα». Αυτά σε επίσημη Αραβική με τις σωστές πληροφορίες, και τελειώνουν με ένα τραγούδι του Μοχάμεντ Αμπντ αλ-Ουαχάμπ σε κοινή Αραβική με το σωστό συναίσθημα: «'Η έλα να με δεις, ή πες μου

πού να σε συναντήσω / 'Η αλλιώς πες μου πού να πάω, και ήσυχη σου να σ' αφήσω».

Πανομοιότυπες μονότονες φωνές. Η άμμος που περιγράφει τη θάλασσα. Φωνές γεμάτες ευφράδεια, άμεμπτες, που περιγράφουν το θάνατο, όπως θα έλεγαν τον καιρό, και όχι όπως θα περιέγραφαν μια κούρσα στον ιππόδρομο, ή έναν αγώνα μοτοσικλετών. Τι ψάχνω; Ανοίγω αρκετές φορές την πόρτα, αλλά δε βρίσκω εφημερίδα. Γιατί ψάχνω για εφημερίδα τη στιγμή που ολόγυρα πέφτουν κτίρια; Δεν είναι αρκετή αυτή η γραφή;

Δεν είναι ακριβώς έτσι. Αυτός που ψάχνει για μια εφημερίδα μέσα σ' αυτή την κόλαση φεύγει τρέχοντας από έναν μοναχικό θάνατο προς έναν συλλογικό. Ψάχνει για ένα ζευγάρι ανθρώπινα μάτια, θέλει να μοιραστεί μια σιωπή ή μια αμοιβαία ομιλία. Ψάχνει για κάποιου είδους συμμετοχή σ' αυτόν το θάνατο, για κάποιο μάρτυρα που μπορεί να δώσει στοιχεία, για κάποια ταφόπλακα πάνω από κάποιο πτώμα, για κάποιον που θα έχει κάποια είδηση για την πτώση ενός αλόγου, για μια γλώσσα ομιλίας και σιωπής, και για έναν λιγότερο ανιαρό τρόπο να περιμένει τον σίγουρο θάνατο. Γιατί αυτό που ουρλιάζουν αυτά τα τέρατα από σίδερο κι ατσάλι είναι ότι κανείς δε θα αφηθεί στην ησυχία του, και κανείς δε θα μετρήσει τους νεκρούς μας.

Κοροϊδεύω τον εαυτό μου: δεν έχω καμιά ανάγκη να ψάξω για μια περιγραφή του περιβάλλοντός μου ή του τρύπιου εσωτερικού μου. Η αλήθεια είναι ότι φοβάμαι μήπως πέσω ανάμεσα στα ερείπια, θύμα ενός γογγυσμού που κανείς δεν μπορεί να ακούσει. Και αυτό είναι οδυνηρό. Τόσο οδυνηρό, που νιώθω τον πόνο λες και το γεγονός έχει συμβεί στην πραγματικότητα. Είμαι εκεί, τώρα, μέσα στα ερείπια. Νιώθω τον πόνο του ζώου που τσακίζεται μέσα μου. Φωνάζω απ' τον πόνο, μα κανείς δε μ' ακούει. Αυτός ο πόνος είναι φάντασμα, κι έρχεται από την αντίθετη κατεύθυνση – απ' αυτό που θα μπορούσε να συμβεί. Κάποιοι απ' όσους έχουν χτυπηθεί στο πόδι εξακολουθούν να νιώθουν πόνο σ' εκείνο το σημείο, χρόνια

μετά τον ακρωτηριασμό. Απλώνουν το χέρι για να αγγίξουν τον πόνο εκεί όπου δεν υπάρχει πλέον πόδι. Αυτός ο φασματώδης, φανταστικός πόνος μπορεί να τους κατατρώει ως το τέλος της ζωής τους. Όσο για μένα, νιώθω τον πόνο ενός τραύματος που δεν έχει γίνει. Τα πόδια μου έχουν τσακιστεί κάτω από τα ερείπια.

Αυτά είναι τα προαισθήματά μου. Ίσως να μην είναι ρουκέτα που θα με σκοτώσει σαν αστραπή, χωρίς να το καταλάβω. Ίσως κάποιος τοίχος θα πέσει πάνω μου αργά, πολύ αργά, και το μαρτύριό μου θα είναι ατέλειωτο, και κανείς δε θα ακούει τις κραυγές μου για βοήθεια. Μπορεί να τσακίσει το πόδι μου, το χέρι μου, ή το κρανίο μου. Ή ίσως πέσει πάνω στο στήθος μου, και μείνω ζωντανός για αρκετές μέρες, χωρίς κανείς να βρει το χρόνο να ψάξει για τα υπολείμματά μου. Ίσως κομμάτια από τα ποτήρια μου να κωθούν στα μάτια μου και να με τυφλώσουν. Ίσως το πλευρό μου να τρυπηθεί από μια μεταλλική ράβδο, ή ίσως να ξεχαστώ μέσα στον κυκεώνα της ξεσκισμένης σάρκας κάτω από τα ερείπια.

Αλλά γιατί με νοιάζει τόσο τι θα απογίνει το πτώμα μου και πού θα καταλήξει; Δεν ξέρω. Θέλω μια καλά οργανωμένη κηδεία, όπου θα βάλουν ολόκληρο το σώμα μου, όχι διαμελισμένο, μέσα σ' ένα ξύλινο φέρετρο τυλιγμένο σε μια σημαία με τα τέσσερα χρώματα να φαίνονται καθαρά (ακόμη κι αν τα ονόματά τους προέρχονται από έναν στίχο και οι ήχοι δεν αντιστοιχούν στα νοήματα), που θα το μεταφέρουν στους ώμους τους οι φίλοι μου, και όσοι από τους φίλους μου είναι εχθροί μου.

Και θέλω στεφάνια με κόκκινα και κίτρινα τριαντάφυλλα. Δε θέλω εκείνα τα φτηνά ροζ, και δε θέλω βιολέτες, γιατί σκορπίζουν παντού την οσμή του θανάτου. Και θέλω έναν ραδιοεκφωνητή όχι πολύ φλύαρο, και με φωνή όχι πολύ βραχνή, που θα μπορεί να φορέσει με αξιοπρέπεια τον μανδύα της θλίψης. Θέλω να μιλά λίγο, ανάμεσα σε ταινίες με ηχογραφήσεις της δικής μου φωνής. Θέλω μια ήρεμη, κανονική κηδεία. Και θέλω να είναι μεγάλη, ένας μεγάλος αποχαιρετισμός, και όμορφος. Πόσο καλότυχοι είναι οι πρόσφατα νεκροί την πρώτη μέρα του πένθους, όταν όλοι οι πενθούντες ανταγωνίζονται μεταξύ τους για να τους επαινέσουν! Είναι ιππότες για μια μέρα, όλοι τους αγαπούν για μια μέρα, και όλοι τους θεωρούν αθώους για μια μέρα. Καμιά συκοφαντία, καμιά βρισιά, καμιά ζήλια. Και για μένα θα είναι ακόμη καλύτερα, γιατί δεν έχω γυναίκα και παιδιά. Αυτό θα γλιτώσει τους φίλους μου από την προσπάθεια να φαίνονται διαρκώς θλιμμένοι, μια προσπάθεια που δεν τελειώνει παρά μόνο όταν η χήρα δείξει συμπόνια προς τον πενθούντα. Επίσης, γλιτώνει τα παιδιά από την αναξιοπρέπεια του να πρέπει να στέκονται όρθια στις πόρτες ιδρυμάτων που διοικούνται από πρωτόγονη γραφειοκρατία. Είναι καλό που είμαι μόνος, μόνος, μόνος. Γι' αυτόν το λόγο, η κηδεία μου θα είναι με ελεύθερη είσοδο, κανείς δε θα πρέπει να κάθεται να καταγράφει τις αμοιβαίες ευγένειες, κι έτσι, μετά την κηδεία, όλοι όσοι περπάτησαν στην πομπή θα μπορούν να επιστρέψουν στις καθημερινές τους ασχολίες. Θέλω μια κηδεία με ένα κομψό φέρετρο, απ' όπου θα μπορώ να κρυφοκοιτάζω πάνω από τα κεφάλια των πενθούντων, όπως ήθελε να κάνει ο θεατρικός συγγραφέας Ταουφίκ αλ-Χακίμ. Θέλω να δω πώς θα στέκονται, θα περπατούν και θα αναστενάζουν, και πώς θα μετατρέπουν το σάλιο τους σε δάκρυα. Θέλω επίσης να κρυφακούω τα κοροϊδευτικά τους σχόλια: «Ήταν γυναικάς». «Ήταν δανδής στην επιλογή των ρούχων του». «Οι φλοκάτες στο σπίτι του ήταν τόσο παχιές που όταν τις πατούσες βυθιζόσουν μέχρι τα γόνατα». «Είχε ένα παλάτι στη γαλλική Ριβιέρα, μια βίλα στη Ισπανία, και έναν κρυφό τραπεζικό λογαριασμό στη Ζυρίχη. Και συντηρούσε κρυφά κι ένα ιδιωτικό αεροπλάνο, και πέντε πολυτελή αυτοκίνητα σ' ένα γκαράζ στη Βηρυτό». «Δεν ξέρουμε αν είχε

γιοι στην Ελλάδα, αλλά είχε αρκετά κοχύλια στο σπίτι του για να χτίσει ολόκληρο προσφυγικό στρατόπεδο». «Έλεγε ψέματα στις γυναίκες». «Ο ποιητής είναι νεκρός, και μαζί του κι η ποίησή του. Τι απέμεινε; Ο ρόλος του τελείωσε, και ο θρύλος του έπαψε. Πήρε μαζί του την ποίησή του κι εξαφανίστηκε. Άλλωστε, είχε μεγάλη μύτη και μεγάλη γλώσσα». Θα ακούσω ακόμη σκληρότερα πράγματα, όταν η φαντασία αφεθεί να καλπάσει. Θα χαμογελάσω μέσα στο φέρετρό μου και θα προσπαθήσω να πω «Φτάνει!». Θα προσπαθήσω να επιστρέψω στη ζωή, αλλά δε θα μπορώ.

Αλλά να πεθάνω εδώ – όχι! Δε θέλω να πεθάνω κάτω από τα χαλάσματα. Θα προσποιηθώ ότι θα κατέβω στο δρόμο να ψάξω για εφημερίδα. Ο φόβος αποτελεί ντροπή ανάμεσα σ' αυτό τον πυρετό ηρωισμού που φουντώνει σ' αυτούς τους ανθρώπους – από εκείνους στην πρώτη γραμμή, που τα ονόματά τους δε γνωρίζω, μέχρι τους απλούς ανθρώπους που έχουν επιλέξει να μείνουν στη Βηρυτό, για να αφιερώσουν τη ζωή τους στην προσπάθεια να βρουν αρκετό νερό για να γεμίσουν ένα δοχείο είκοσι λίτρων ανάμεσα σε βροχή από βόμβες, να επεκτείνουν αυτήν τη στιγμή αντίστασης και ακλόνητου φρονήματος μέσα στην ιστορία, και να πληρώσουν το τμήμα με τη σάρκα τους στη μάχη ενάντια στο μέταλλο που εκρήγνυται. Ο ηρωισμός είναι εδώ, σ' αυτό το τμήμα της δικασμένης Βηρυτού, αυτό το καυτό καλοκαίρι. Είναι η Δυτική Βηρυτός. Όποιος πεθαίνει εδώ δεν πεθαίνει τυχαία. Μάλλον ζει τυχαία όποιος ζει, γιατί ούτε μια σπιθαμή γης δεν έχει γλιτώσει από τις ρουκέτες, και δεν υπάρχει ούτε ένα σημείο όπου θα μπορούσες να πατήσεις που να μην έχει σκαφτεί από τις εκρήξεις. Αλλά δε θέλω να πεθάνω κάτω από τα ερείπια. Θέλω να πεθάνω έξω στο δρόμο.

Ξαφνικά, σκουλήκια που έγιναν διάσημα από κάποιο μυθιστόρημα, απλώνονται μπροστά μου. Σκουλήκια που ταξινομούνται από μόνα τους σε σειρές, ανάλογα με το είδος και το χρώμα τους, έτσι ώστε να καταναλώσουν ένα πτώμα ξεχωρίζοντας τη σάρκα από τα κόκαλα μέσα σε λίγα λεπτά. Σε μια μόνο επιδρομή. Δεύτερη επιδρομή, και δεν έχει μείνει τίποτε παρά μόνο ένας σκελετός. Σκουλήκια που έρχονται από το πουθενά, από το χώμα, από το ίδιο το πτώμα. Το πτώμα τρώει τον εαυτό του μέσω ενός καλά οργανωμένου στρατού που βγαίνει από μέσα του μέσα σε λίγα λεπτά. Σίγουρα, αυτή είναι μια εικόνα που αδειάζει έναν άντρα από κάθε ηρωισμό και σάρκα, ωθώντας τον μέσα στη γύμνια μιας παράλογης μοίρας, μέσα στον απόλυτο παραλογισμό, μέσα στο απόλυτο τίποτε. Μια εικόνα που αφαιρεί το τραγούδι από την εξύμνηση του θανάτου και από τη φυγή μέσω της πτήσης. Ήταν άραγε για να ξεπεράσει αυτή την ασχήμια του γεγονότος που η ανθρώπινη φαντασία –ο ένοικος του πτώματος– άνοιξε έναν χώρο για να σώσει το πνεύμα από αυτό το τίποτε; (δε)

Μετάφραση Γιώργος Κυριαζής

ΝΑΓΚΙΜΠ ΜΑΧΦΟΥΖ
1911-2006

BARBARA EPSTEIN
1928-2006